

lokalhistorie

Ikke snakk om hester o

At det finnes mye uforklarlig i verden vet vi alle, men at det fantes overtro blant hvalfangere på kokerier og hvalbåter er nok de færreste klar over i dag.

Marianne Sørensen

Dette er en side ved hvalfangeryrket det er skrevet lite om. I dag kan vi være vant til overtro, men blant «guttane nrafra isen» eksisterte overtro i rikt monn.

Sommeren for 12 år siden opplevde jeg noe uforklarlig jeg ikke skjønnte stort av før det hadde gått en stund. Den sommeren mønstret jeg på hvalbåten «Southern Actor». Vi skulle på 10 dagers seilas, delta på Nordsteam Festivalen og besøke Haugesund, Stavanger, Bergen og Lerwick på Shetland. Jeg skulle være messepике og gledet meg til å se Shetland for der var det shetlandsponnier. I messa snakket jeg entusiastisk om de sjarmerende små hestene, men merket fort at mannskapet ikke var like ivrig som meg. Plutselig utbrøt en av de eldre karene, «Slutt å snakke om hester. Om du fortsetter kommer Rasmus!»

Rasmus kommer

Jeg skjønnte ikke stort og grublet på hva jeg hadde sagt siden han stoppet kjeften på meg. Det skal være sagt at i rettesettelsen ble sagt med glimt i øyet. Etter noen dager forhørte jeg meg med en av de andre karene og spurte om det var upassende å snakke om hester. Han kunne fortelle at prat om hester var og hadde alltid vært tabu til sjøs, i tillegg til det å ha kvinnerfolk om bord, begge deler førte til uvær.

Dessverre fikk han rett. Vi opplevde skikkelig ruskevær med nærmere åtte meter høye bølger over Nordsjøen fra Bergen til Lerwick. Jeg fikk «skylden» for at Rasmus hadde vist seg fra sin verste side.

Rasmus er et sjømannsuttrykk for storm og uvær. Men hva var dette forbudet om ikke å snakke om hester. Var det virkelig snakk om overtro?

Ifølge karene på «Southern Actor» var det overtro i gamle dager, men nå bare et fenomen de fleipet med. Dette var spennende saker, og denne gamle overtroen måtte utforskes. Vel tilbake fra toktet undersøkte jeg arkivene på Hvalfangstmuseet og fant mange historier om overtro på hvalfangst.

Nikkens og «firebeina traktor»

Overtro knyttet til sjølivet er gammelt og det har ikke bare forekommet blant de eldre hvalfangerne. I Vestfoldminne fra 1961 forteller Asbjørn Bakken om overtro knyttet til både bygging og sjøsetting av skip, samt livet om bord. Snakk om hester var tabu.

«Hester må i det hele tatt ikke nevnes om bord, det er noe alle vet. Hester var en farlig sak, og bilder av hester var ikke stort bedre.»

Grunnen til at det ofte ble snakket mye om hester var at mange hvalfangerne kom fra landsbygda. Gårdsbruk og hes-

Fornøyde hvalfangere med hval langs skutesida. Hest har ikke vært nevnt med ett ord.

FOTO: HVALFANGSTMUSEETS ARKIV

ter var derfor et alminnelig samtaleemne. En hvalfanger som var om bord i et kokeri fortalte følgende:

«Overtro fantes og man måtte ikke komme om bord i kokeriet med nikkens. Det brakte uflaks, og nikkens ble lempet over bord. En gang kom en svensk doktor om bord og han troppet opp i salongen med nikkens.

Dagen etter fant han ikke buksa si, da hadde skipperen og noen andre dumpa den. De forklarte han det etterpå, men det kunne ikke doktoren forstå. Man måtte heller ikke snakke om hester, for da ble det uvær. Man måtte i så fall kalle

det firebeina traktor eller noe slikt. Det var jo mye bønder på hvalfangst og det gikk jo da mye på sånt, men det tålte de ikke.»

Alt som hadde med hest å gjøre var tabu, både bilder og sanger om hest. Om bord på hvalkokeriet «Thorshavet» ble det forbud mot å spille en grammofonplate med «Gamle svarten». Mannskapet hadde erfart at når den ble spilt, ble det dårlig vær.

Elg, krutt og hvalsjuke

Flere hvalfangerne har fortalt at det ikke bare var hestesnakk det var knyttet over-

tro til, også en rekke andre temaer var tabu. En hvalfanger forteller om en svært overtroisk skytter.

«Hvalskytteren var så overtroisk at gul farge ikke skulle eksistere. Denne hvalskytteren hadde også vært uheldig og skutt noen bomber en dag, denne uflaksen ville han få bukt med og la derfor krutt rundt hele hvalbåten og brente bort faenskapet.»

Blant mannskapet var det også noen som «lagde» seg overtro. En kar på «Thorshøvdi» var veldig flink til å tegne og i en dødperiode tegnet han en stor elg og ikke en hest for hest betydde dår-

Segnikkers var forbudt!

Skytter ved kanonen i god sikt og i godt vær. «Rasmus» holdt seg borte. FOTO: HVALFANGSTMUSEETS ARKIV

Tautrekking om bord på larvikskokeriet «Norhval» på slutten av 1950-tallet. Det var ofte mange gårdbrukere fra Hedrum om bord. Om det ble snakket mye om hest skal være usagt. FOTO: HVALFANGSTMUSEETS ARKIV

lig vær. Tegningen av elgen monterte tegneren og en kamerat på en stang, og denne stanga tok de bort til ventilen hver morgen, hvor de utførte et ritual med elgen for at det skulle bli hval. Hvalfangeren mente at dette var for å forebygge dårlig stemning når det ikke var hval. Å forebygge dårlig stemning var viktig. Hvis ikke kunne mannskapet bli hvalsjuke og det betød humørsyke hvalfangere.

Kalosjer, kroppsvask og spiritisme

Det var ikke populært å komme om bord med kalosjer på føttene. Man skulle ikke forberede seg på dårlig vær, for da ville det bli dårlig.

Overtro av ulikt slag var nok mest utbredt på hvalbåtene, særlig blant skyt-

terne. Noen skyttere lot være å vaske seg, andre sluttet å barbere seg. Noen hvalfangere praktiserte spiritisme, men slingringen gjorde det vanskelig og derfor var det en sjelden aktivitet. En hvalfanger om bord på et kokeri fortalte om en variant av spiritisme.

«Man hadde et bord som man kunne få til å bevege seg og gi svar. Bordet hadde da et nei-bein og et ja-bein og et tellebein. Man satt og spurte hvor mange fat hvalolje man ville få i løpet av sesongen.»

Hvalfangeren som fortalte dette mente selv at det bare var noe rør alt sammen, og han tvilte på at de som spurte bordet om råd hadde tro på spiritisme i det hele tatt. Det var antagelig noe som ble gjort mest for underholdningens skyld.

Svarte fugler og fredag den 13.

Overtroiske landkrabber har alltid ment at svarte katter over veien og svarte fugler betyr ulykke. Svarte fugler var uværsvarel blant hvalfangere. Fredag den 13. var en dag man fryktet under fangsten.

En skytter fortalte at han skjøt seks bom på rad. En annen fortalte at man hadde sittet nede i messa om kvelden og diskutert den gode fangsten og kommet fram til at det måtte bli slutt på dettø tullet med fredag den 13.

Men da hadde han svart at «ingen kjenner dagen før solen går ned». Dagen etter ringte bestyreren opp fra «Thorshøvdi» og sa at det kun var skutt en undermåling og ei «patte-ho» på fredag den 13.

Paraply var i likhet med kalosjer total-

forbudt å ta med seg om bord, og mange av de intervjuede hvalfangerne mente at de aldri hadde sett snurten av en paraply. Flere har fortalt at om noen hadde funnet på å ta med seg paraply, hadde vedkommende fått beskjed om å kaste den over bord eller så gjorde mannskapet det.

Mange eksempler

Det finnes langt flere eksempler på overtro, og mange av fortellingene bekrefter hvalfangernes tanker og holdninger.

Det seg å stemme da «Southern Actor» dro på tokt med ei jente om bord som var opptatt av å snakke om hester. Det ble faktisk storm! Altså: Det finnes mer mellom himmel og jord som vi ikke kan forklare.

hvalfangstmuseet

VESTFOLD
MUSEENE